

Key words: administrative law, collective subjects of administrative law, legal entity, a higher educational establishment, administrative and legal status.

УДК 349.22

*І.Ю.Хомич,
заступник прокурора м. Києва*

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

В статті здійснено аналіз законодавства України, в якому передбачено основні принципи соціального забезпечення населення України, виявлено основні його недоліки та запропоновано шляхи його вдосконалення..

Ключові слова: соціальне забезпечення, принципи соціального забезпечення

Законодавство України, яке регулює суспільно-правові відносини в сфері соціального забезпечення, являє собою розгалужену систему нормативно-правових актів різної юридичної сили. При цьому, діє багато міжнародних документів, які встановлюють стандарти в цій галузі. Деякі з них вже ратифіковані українською державою, але залишаються і такі, що ще не схвалені Україною. Внаслідок цього, в національному законодавстві знайшли своє відображення не всі міжнародні стандарти соціального забезпечення.

В чисельних міжнародних та національних законодавчих актів значна увага приділяється визначенню принципів соціального забезпечення, що обумовлено важливістю ролі цього елемента в механізмі соціального забезпечення. Однак, залишаються неузгодженими між собою положення деяких з цих актів, в тому числі, стосовно закріплення принципів соціального забезпечення, а також не визначено механізм процедурного застосування їх на практиці. Це призводить, в більшості випадків, до того, що принципи набувають декларативного характеру. Тому, дослідження правових норм, які містять принципи соціального забезпечення дозволить, поперше, виявити прогалини національного законодавства стосовно закріплення всієї системи принципів, і відповідно, визначити шляхи їх подолання, а по-друге, проаналізувати недоліки законодавчого механізму практичного впровадження принципів соціального забезпечення в життя.

Проблемі дослідження принципів присвячено ряд праць таких авторів, як В.С.Андреєв, Н. Б. Болотіна, Ж.А. Горбачева, І.С. Захаров, О.В. Заяц, І.В. Іванова, А.А. Казанчан, Е.Е. Мачульська, С.М. Синчук, Б.І. Сташків, Э.Г. Тучкова, Л.Т. Тюптя, М.Л. Ярошенко та багатьох інших. Однак, комплексне дослідження принципів соціального забезпечення населення України у вітчизняній науковій літературі відсутнє, що обумовлює актуальність теми.

Метою даної статті є виявлення проблем чинного законодавства України, яке містить норми-принципи соціального забезпечення та визначення шляхів їх подолання. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання: охарактеризувати основні національні та міжнародні законодавчі акти, які містять принципи соціального забезпечення населення України, виявити прогалини та недоліки в чинному законодавстві України у сфері соціального забезпечення та визначити можливі шляхи їх вирішення.

Основні принципи соціального забезпечення містяться в міжнародних актах. Серед ратифікованих Україною слід вилити такі правові документи, які визначають міжнародні стандарти в сфері соціального забезпечення, як Загальна декларація прав людини Організації Об'єднаних Націй [2], Європейська соціальна хартія [3], Європейський кодекс соціального забезпечення [4] тощо.

Аналіз цих міжнародно-правових актів дозволяє зробити висновок про наявність таких міжнародних принципів соціального забезпечення:

- 1) всезагальність права на соціальне забезпечення;
- 2) покриття видатків на соціальне забезпечення за рахунок коштів національних та міжнародних соціальних фондів;
- 3) субсидування соціального забезпечення органами державної влади або, якщо соціальне страхування є додатковим, воно підлягає нагляду з боку органів державної влади;
- 4) достатність соціального забезпечення, зокрема, встановлення розмірів соціальних виплат та допомог на рівні, який забезпечує нормальне харчування, одяг, житло та інші умови життя;
- 5) всебічність соціального забезпечення;
- 6) охоплення тієї частини осіб, заробіток яких не перевищує заробітку кваліфікованого робітника чоловічої статі.

Отже, міжнародними актами визначена багато чисельна система принципів соціального забезпечення. Визначимо, які з них знайшли своє відображення в національному законодавстві та які з них практично реалізуються в Україні. Для цього проаналізуємо основні національні законодавчі акти в сфері соціального забезпечення. Серед них беззаперечно центральне місце посідає Конституція України, яка визначає такі принципи, зокрема, рівність, всезагальність та обов'язковість, державне гарантування в сфері соціального забезпечення, достатній рівень. Принципи, які покладені в основу окремих форм соціального забезпечення визначаються законами України.

Так, основним законодавчим актом в сфері соціального страхування є Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [5].

Серед принципів загальнообов'язкового державного соціального страхування законодавець визначає: 1) принцип законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування; 2) принцип обов'язковості страхування осіб, які працюють на

умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадян - суб'єктів підприємницької діяльності; 3) принцип надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо; 4) принцип обов'язковості фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах, передбачених законами з окремих видів загальнообов'язкового соціального страхування; 5) принцип солідарності та субсидування; 6) принцип державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав; 7) принцип забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування; 8) принцип цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування; 9) принцип паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [5].

Слід зауважити, що Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими нормативними актами визначено практичний механізм реалізації означених принципів. Зокрема, передбачено ряд державних гарантій в сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, підстави та порядок здійснення нагляду за цільовим використанням коштів соціальних фондів, порядок та форми подання звітів соціальними фондами тощо.

Особливі види загальнообов'язкового соціального страхування визначені Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» [6].

В цьому Законі повністю дублюються принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування, визначені в Основах законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, крім принципу відповідальності роботодавців та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за реалізацію права застрахованої особи на матеріальне забезпечення та соціальні послуги [6].

Однак, реалізація цього принципу законодавством в повній мірі не забезпечена.

Зокрема, відповідальність роботодавців визначена в ст. 212-1 Кримінального Кодексу України за умисне ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [7]. Однак, підстави та умови, а також інші елементи механізму притягнення до відповідальності працівників, керівників Фонду соціального страхування за порушення принципу цільового використання коштів або інші порушення в

сфері соціального страхування жодним законодавчим актом не визначені. Тому можемо констатувати, що даний принцип в частині відповідальності Фонду соціального страхування є декларативним.

Однією із форм соціального забезпечення є пенсійне забезпечення, яка врегульована Законом «Про пенсійне забезпечення». Цим Законом не встановлено принципи державного пенсійного забезпечення [8]. Це означає, що держава не визначила основи своєї політики в сфері пенсійного забезпечення.

Натомість Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» передбачені такі принципи: 1) законодавчого визначення умов недержавного пенсійного забезпечення; 2) заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні; 3) добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб; 4) добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати, крім випадків, передбачених цим Законом; 5) добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення; 6) економічної заінтересованості роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення; 7) визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи; 8) гарантування фізичним особам реалізації прав, наданих їм цим Законом; 9) цільового та ефективного використання пенсійних коштів; 10) державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення; 11) державного регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення та нагляду за його здійсненням тощо [9].

Отже, за цими принципами можна визначити, що державна політика в сфері недержавного пенсійного забезпечення спрямована на розвиток різноманітних видів недержавного пенсійного забезпечення, а також, не зважаючи на те, що формування недержавних пенсійних фондів, розподіл цих фондів здійснюється в порядку підприємництва, держава встановлює особливий контроль та нагляд в цій сфері, регулює розміри тарифів тощо.

Наступною формою соціального забезпечення є різні види державної соціальної допомоги. Характерним для регулювання соціальної допомоги всіх видів є те, що в законодавстві не визначені принципи, які покладені в їх основу. Вони не відображені ні в Законах України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [10], «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [11], ні в інших нормативних актах, що регулюють порядок призначення та виплати державної соціальної допомоги. Отже, державна соціальна політика в сфері реалізації права громадян на таку форму соціального забезпечення, як соціальна допомога, не визначена.

Принципи соціального піклування передбачені лише в сфері встановлення соціального піклування за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими

батьківського піклування. До них належать принципи: 1) створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї; 2) виховання та утримання дітей за принципом родинності; 3) сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновлювачів; 4) забезпечення пріоритету форм влаштування; 5) захист майнових, житлових та інших прав та інтересів таких дітей; 6) створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя; 7) забезпечення права на здоровий розвиток; 8) забезпечення соціально-правових гарантій; 9) створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги; 10) формування системи соціальної адаптації; 11) забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, а також особи із їх числа та запитам ринку праці тощо [12].

Не всі з визначених принципів реалізуються на практиці, по-перше, через відсутність вираженого державного механізму забезпечення такої реалізації, а по-друге, через неврегульованість деяких аспектів проблеми соціального піклування. Зокрема, на законодавчому рівні не вирішено питання соціально-правових гарантій влаштування дітей в сім'ї, а також не створено державного механізму для забезпечення вільного вибору професійної сфери дітям, які перебувають в дитячих будинках та інтернатах.

Законом України «Про соціальні послуги» визначені принципи, покладені в основу соціальних послуг, зокрема: 1) адресності та індивідуального підходу; 2) доступності та відкритості; 3) добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг; 4) гуманності; 5) комплексності; 6) максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги; 7) законності; 8) соціальної справедливості; 9) забезпечення конфіденційності суб'єктами, що надають соціальні послуги; 10) дотримання суб'єктами, що надають соціальні послуги, державних стандартів соціальних послуг, етичних норм і правил [13].

Внаслідок визначених вище труднощів та недостатнього державного фінансування цієї форми соціального забезпечення, практично не реалізуються деякі принципи, зокрема, доступність, комплексність тощо.

Отже, проведений аналіз різних законодавчих актів дозволив зробити висновок про те, що суттєвим недоліком чинного законодавства в якому передбачені принципи соціального забезпечення є розрізненість та багаточисельність несистематизованих законодавчих актів в цій сфері, що ускладнює можливість визначення цілісної та вичерпної системи принципів соціального забезпечення.

Про наявність цього недоліку в сфері соціального захисту та соціального забезпечення вказують і деякі науковці. Зокрема, О.О. Кочемировська та О.М. Пищуліна зазначають, що проблемою є відсутність єдиного кодифікованого акту (кодексу або основ законодавства), який установив би загальні підходи до регулювання системи соціального захисту та соціаль-

ного забезпечення, а також вичерпний перелік критеріїв і підстав, що дають право на захист з боку держави та визначають зміст і обсяг державних гарантій [14, с. 22]. Отже, з такою думкою цілком можна погодитись.

Таким чином, основними недоліками чинного законодавства у сфері соціального забезпечення, на нашу думку, є: по-перше, дублювання принципів в деяких нормативних актах (Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо) та повна їх відсутність в інших (Закон «Про пенсійне забезпечення», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» тощо); по-друге, відсутність практичного механізму реалізації деяких принципів, внаслідок чого вони носять декларативний характер (принцип доступності та комплексності соціальних послуг, принцип заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні тощо).

Для подолання проблеми розрізненості законодавчих актів доцільно систематизувати та відобразити в одному нормативно-правовому документі (наприклад, Соціальному кодексі) всю систему принципів соціального забезпечення, яку можна упорядкувати, наступним чином:

- 1) принцип соціальної справедливості;
- 2) принцип законодавчого визначення умов і порядку здійснення всіх форм та видів соціального забезпечення;
- 3) принцип солідарності та субсидування у соціальному забезпеченні населення України;
- 4) принцип єдності та диференціації у соціальному забезпеченні населення України;
- 5) принцип прозорості та своєчасності соціального забезпечення населення України;
- 6) принцип державного гарантування реалізації всіх форм соціального забезпечення;
- 7) принцип обов'язковості та добровільності соціального забезпечення у визначених законодавством випадках;
- 8) принцип індивідуального підходу до соціального забезпечення кожного окремого громадянина;
- 9) принцип цільового використання коштів соціальних фондів та забезпечення відповідальності винних у порушенні цього принципу;
- 10) принцип професійності та компетентності надання соціальних послуг;
- 11) принцип пріоритетності захисту прав дітей, інвалідів та інших соціально-вразливих та незахищених верств населення;
- 12) принцип забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом.

Інші недоліки можливо вирішити шляхом розробки державного механізму реалізації всіх принципів соціального забезпечення прийняттям підзаконних нормативних актів з питань врегулювання окремих процедурних

питань реалізації визначених принципів соціального забезпечення. Проведення таких заходів дозволить систематизувати та упорядкувати принципи соціального забезпечення та створити умови для їх реалізації.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун» – 2004. – 1140 с.
2. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
3. Європейська соціальна хартія: Міжнародний документ від 03.05.1996 // ВВР України. – 2007. – № 51. – С. 2096.
4. Європейський кодекс соціального забезпечення. від 16.04.1964 № ETS N 48 – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_651&p=1237807844867395
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон від 14.01.1998 № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1998. – № 23. – Ст.121.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон від 18.01.2001 № 2240-III // Відомості Верховної Ради України, 2001. – N 14. – Ст.71.
7. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України, 2001. – N 25-26. – Ст.131.
8. Про пенсійне забезпечення: Закон від 05.11.1991 № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992. – N 3. – Ст. 10.
9. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – N 47-48. – Ст.372.
10. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон від 01.06.2000 № 1768-III // Відомості Верховної Ради України, 2000. – N 35. – Ст.290.
11. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон від 21.11.1992 № 2811-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993. – N 5. – Ст.21.
12. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон від 13.01.2005 № 2342-IV // Відомості Верховної Ради України, 2005. – N 6. – Ст.147.
13. Про соціальні послуги: Закон від 19.06.2003 № 966-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – N 45. – Ст.358.
14. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / О. О. Кочеміровська, О. М. Пищуліна. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.

Хомич И.Ю. Принципы социального обеспечения населения Украины. – Статья.

В статье осуществлен анализ законодательства Украины, в котором предусмотрены основные принципы социального обеспечения населения Украины, выявлены основные его недостатки и предложены пути совершенствования.

Ключевые слова: социальное обеспечение, принципы социального обеспечения

Khomich I.Y. The principles of social welfare of the population of Ukraine. - Article.

The article presents an analysis of Ukrainian legislation, which sets out the basic principles of social security of the population of Ukraine, its main weaknesses identified and the ways of improvement.

Keywords: social security, principles of social security

УДК 342.8

*Ю.В. Чемсак,
аспірант кафедри
державного будівництва НУ “Національна
юрідична академія імені Ярослава Мудрого”*

**ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ ВИБОРЦІВ: НАПРЯМКИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ**

В статті авторка виділяє й систематизує актуальні напрямки вдосконалення виборчого законодавства, що регламентують процедуру підрахунку голосів виборців. аналізу підлягає понятійний апарат законодавства про вибори, а також окремі аспекти інституту спостереження на виборах, підготовки членів виборчих комісій та розробки механізмів реалізації принципів виборів. Досліджено й аргументовано запровадження окремих понять (виборчий документ, грубе порушення виборчого законодавства)

Ключові слова: голосування; вибори; підрахунок голосів виборців; принципи виборчого процесу; виборчі документи

На сьогоднішній день триває пошук способів та засобів вдосконалення нормативного регулювання порядку підрахунку голосів виборців, механізмів його реалізації. Адже повнота та якість правового регулювання даного етапу виборчого процесу безпосередньо впливає на встановлення дійсної волі виборців. Але реформування виборчого законодавства в цілому має тенденцію до конкретизації процедурних та технологічних питань. Поряд із цим, важливим завданням є розбудова достатньої бази матеріальних приписів. Чітке та одностайне розуміння основних термінів, що вико-